

Tayin ve terfi

Avusturya Sefiri olarak **Kanunî döneminde** sekiz yıl Türkiye’de bulunan Busbecg, Sultanın huzuruna çıkarıldığı zamanki düşüncelerini şöyle anlatır:

Huzurda iken, büyük bir kalabalık dikkatimi çekti. Birçok vilâyetin beylerbeyleri Sultana hediyelerle gelmişlerdi. Bunlardan başka, Sultanın bütün mahiyeti orada idi... Bu kalabalık mecliste **herkes şahsî kabiliyeti, ehliyet ve liyâkati sayesinde buldukları mevkilere getirilmişlerdir... Görev ve memuriyetler herkesin liyâkat, seciye, kabiliyetine göre bizzat Sultan tarafından verilir. Bunu yaparken ne o şahsın zenginliğine, ne nüfuz ve şöhretine, ne rıca ve dostluklara aldırış etmez. Böylece her işe, o işin ehli adamlar tayin olunur. Şahsî kabiliyeti sayesinde herkes en yüksek mevkilere kadar gelebilme şansına sahiptir. Çobanlıktan gelmiş olsalar dahi, mazideki durumlarından dolayı bir eksiklik duymadıkları gibi. Ebeveynlerin ne kadar az borçlu olurlarsa bununla o kadar iftihar ederler.**

Türkler, üstün meziyetlerin, kabiliyetlerin doğuştan geldiğine, bir miras olarak ecdattan intikal ettiğine inanmazlar. Bunun, **kısmen Allah vergisi, kısmen de say-ü gayretin mükâfatı** olduğunu kabul ederler. Nasıl ki bir evlât mutlaka babasına benzemezse, güzel sanatlara, hesap hendeseye istidat irsî değilse üstün vasıfların, seciyenin de babadan oğula geçmeyip Cenabıhak tarafından bahşedildiği kanaatinde idirler. Bu düşüncelerin neticesi olarak, Türklerde şan ve şöhret, **yüksek idarî mevkiler liyâkat ve maharetin mükâfatıdır**. Türklerin giriştikleri her işte başarı kazanmalarının, üstün bir ırk haline gelmelerinin ve gün geçtikçe devletin hudutlarını biraz daha genişletmelerinin sebebi bu olsa gerek.

Bizdeki uygulama ise büsbütün değişiktir. Ehliyet ve liyâkatin bizde yeri yoktur. Her yerde her işte asalet, yani **mevki ve rutbe verilecek şahsın kimin neslinden geldiği hususu aranır...**

Bu büyük kalabalıkta dikkati çeken bir başka şey de **sessizlik ve intizam**dır. Ne bir ses, ne bir uğultu. Halbuki, bizde herhangi bir toplantıda uğultu eksik olmaz...

...Türkler en küçük işlerini bile düzenli bir şekilde görürler. Biz ise, en önemli işlerimizde dahi ihmâl gösteririz...

...**Türkler askerlerinin sıhhatlerine çok dikkat ederler.** Düşmana karşı kendilerini korumak askerlerin görevi, sıhhatlerini korumak da devletin işidir. Bu bakımdan Türk askerlerinin **silâhlarından ziyade giyimleri mükemmeldir**. Türkler soğuktan çok korktuklarından korunmak için yazın bile kat kat giyinirler. En içte kaba iplikten dokunmuş oldukça sıcak tutan bir iç gömleği vardır. Soğuk ve yağmurdan korunmak için ayrıca devamlı olarak çadır bulundurulur. Bu çadırların içinde yirmibeş otuz kadar yeniçeri yatar. Zira herkes ancak yatacağı kadar bir yer işgal eder. Elbise masrafları devlete aittir...

Cihan Padişahı Sultan Süleyman’a Türk halkının “Kaanûnî” demesi, kanun yaptığından değil, yaptığı kanunu Türkiye’ye hâkim kılmasındandır. Onun içindir ki Türkler, bu hükümdara Avrupalıların verdiği “Muhteşem” ve “Büyük” lâkaplarına iltifat etmemişlerdir. **Kaanûnî, Hanefî hukuku ile Türk örfi-sultânî hukukunu başta Ebussuud Efendi olmak üzere muktedir hukukçuların yardımı ile bağdaştırmış, bu suretle Fâtih’ten sonra Türkiye’nin hukuk hayatında ikinci büyük hamleyi yapmıştır.**

Kaanûnî, Fâtih’in imparatorluğun anayasası olan Kaanûn-Nâme’sinin yerine, onu esas almakla beraber, yeni bir esas teşkilat kanunu koymuştur. Bu eser, Kaanûnî’yi, dünya tarihinin büyük hukukçuları arasına sokmaktadır (nitekim bu sıfatla Washington’da Kongre galerisine büstü konmuştur). **Kaanûn-Nâme-i Sultân Süleyman**’da, ceza hukuku bakımından imparatorluğun bütün tab’asının birbirine eşit olduğu, hepsinin aynı cürümden aynı cezâyı göreceği anlatılmaktadır.

Fâtih tarafından inşa ettirilen ve Kaanûnî tarafından genişlettirilen Adalet Kasrı, Topkapı Sarayı’nın en dikkat çekici kulesi olarak, adaletin her şeyin önünde tutulduğunu temsil eder.

Yılmaz Öztuna “**Cihan Devleti Devrinde Vezir Olmanın ve Rütbe Atlamanın Zorluğu**” başlığı altında şu bilgilere yer verir (*Büyük Türkiye Tarihi, c. 8, s. 462*):

XVI. asır sonlarına kadar devletten rütbe almak, bir rütbe yükselmek, çok zor işti. Çok büyük başarılarla bağlıydı. Hele vezîr olmanın âdetâ imkânsız kılındığını, üçü de Kaanûnî devrine ait şu örnekler, açık şekilde ortaya koyar:

Barbaros Hayreddin Paşa, tarihin belki en büyük amiralidir. Preveze gibi tarihin belki en büyük açık deniz muhârebesini kazanmıştı. Akdeniz’i Türk gölü haline getirmişti. Cezâyir hükümdârı iken, ağabeyiyle beraber fethettikleri bu çok mühim ülkeyi, devlete hediye etmişti. Böyle bir adama **vezirlik verilmedi**.

Piyâle Paşa, Preveze’den sonra Türkler’in tarihleri boyunca kazandıkları en büyük açık deniz muhârebesi olan Cerbe zaferini kazanmıştı. Kendisine vezirlik pâyesi verilmesi için Dîvân, padişaha arzda bulundu. Kaanûnî, arzı reddetti ve şu sebepleri gösterdi: Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa, 2 yıl önce beylerbeyi olmuştur. **İki yıl sonra devletin en yüksek rütbesine yükselirse, rütbelerde, bilhassa vezirlik rütbesinde tedennî baş gösterir, vezirliğin itibarı azalır.**

Tarihin en büyük meydan muharebelerinden biri olan Mohaç’ta, Kaanûnî’den sonra en büyük rolü oynayan, Balkanlar’da muazzam hayır eserleri yaptıran, **Kaanûnî’nin halasının oğlu Gazi Balı Paşa, vezirliği hakk ettiğini ileri sürerek 1532’de padişaha nâme gönderir**: Şimdiye kadar 18 kale fethettim. Düşmanla hangi muhârebeye girdimse kazandım. Bu muhârebelerde cem’an 60.000 düşman askerini öldürdüm. Pek çoğunu esir aldım ve esir aldıklarımın 30.000’ini İstanbul’a Tersâne-i Hümâyûn’da işçi olarak çalışmaları için yolladım.

Kaanûnî, kendisi gibi II. Bâyezîd’in torunu olan 37 yaşlarındaki Balı Paşa’ya aşağıdaki hatt-ı hümâyûn’u gönderir:

“**Ber-hudâr olasin. İki cihânda yüzün ak, ekmeğim sana helâl olsun... Sen bize bunca hidmeti ve iyiliği eyledin... Ammâ daha vezâret tuğu zamanı değildir... Askere riâyet eyliyesin. İhtiyârlarını baba bilesin. Daha aşağılarını kardeş bilesin. Daha aşağılarını oğul bilesin. Oğullarına merhamet-ü şefkat edesin. Kardeşlerine ikrâm eyliyesin. Babalarına tâzîm-ü tekrîm eyliyesin.** Asker-i İslâm’a bir vech ile muzâyaka (sıkıntı) çekdirmiyesin. Ve ol diyârlarda (Almanya serhaddinde) mütemekkin olan ibâd’Ullaah fukârasını gözliyesin. Sadakaya muhtâc bulunanların, Beytü’l-Mâl-i Müslimîn’den (devlet hazînesinden) kismetlerin ve harcların ve zahîrenin (giyecek, ihtiyaç ve yiyeceklerini) göresin. Fukarâ, Hakk-ı Ta’âlâ’nın kuludur. Beytü’l-Mâl-i Müslimîn (devlet hazînesi) ise ibâd’Ullaah’ın (halkın) hakkıdır... Benim hayr-ı duâm ile.. Hakk.. uğurun açık eyliye ve kılıcın keskin eyliye ve... seni muzaffer eyliye!...”.

Bir memurun nasbı gibi, azli de mühim hâdiseydi. Delile bağlanmış suçu olmayan memur azledilemez, azl edilen bir daha devlet hizmetinde kullanılmazdı. Padişah, nisbeten küçük memurların bile azline dikkat ederdi. Azl edilmesi icab eden bir memurun nasıl olup da o memuriyete getirildiği, kimin tâyin ettiği bile araştırılırdı.

XVI. asrın sonlarında bu düzen bozulur. Sonra bozuldukça bozulur. En değersiz adamların akıl almaz mevkı’lere, meselâ sadârete, serdârlığa gelebildikleri görülür. Hattâ, üstün vasıfları olan devlet adamlarını bilhassa iktidara yükseltmeyen bir ortamın teşekkül ettiğine Cevdet Paşa dikkat çekmiştir.

Ve bu ortam devam ede ede nihayet ortaya meşhur “**kaht-ı ricâl**” tâbiri çıkar. “**Devlet adamı kıtlığı**” demektir. 1870’lerde başlar. Hâlâ devam ediyor. Zirâ devlet adamı yetiştiren, yetişmiş devlet adamını muhâfaza edebilen mekanizmaya devamlı çubuk sokulmuş, bu mekanizma asla işleyememiştir.

Said Paşa (1838-1914), **Sultan II. Abdülhamid devrinde dokuz ve Meşrutiyet’ten sonra üç kere sadrazamlıkta bulundu.** Hükümetlerin güç durumda kaldığı zamanlarda kendisine başvurulurdu. Zeki ve dirayetli bir devlet adamı idi.

- **Muhteşem Türk Kanuni İle 46 Yıl** (*Prof. Yaşar Yücel*)

Kanuni, tahta çıkar çıkmaz yaptığı birtakım işlerle haklıya hakkını vereceğini, haksıza da hakettiği cezayı uygulayacağını göstermiştir. Kendisi ne çok sert, ne de çok yumuşak yaradılışlıdır. Kırkaltı yıllık hükümdarlık dönemi, sürekli savaşlar, yeni yeni topraklar ele geçirmekle geçmiştir.

Adalet alanında hiçbir taviz vermemiş ve uygulamaya koyduğu kanunlar kendisine meşhur “Kanuni” adını kazandırmıştır. Süleyman’a bu ünvanı kazandıran pekçok kanun hazırlayıcısı büyük hukuk adamı Ebussuud’dur. **Yürürlüğe koyduğu kanunlarla her eyâleti ayrı ayrı yönetmiş, kesinlikle eyaletleri yönettiği kanunlar birbirleriyle çelişmemiştir.**

Saltanatı boyunca suçsuz bir kişiyi görevinden almadığı gibi, görevden uzaklaştırdığı kişi de kolay kolay bir daha göreve gelememiştir. Bunun yanı sıra hükümdarlığı boyunca başlıca uğraşlarından biri yetkilerinin bir bölümünü devrettiği kişilerin bu gücü kötüye kullanmalarını önlemek olmuştur. Nitekim İmparatorlukta, Kanuni döneminde bütün yasal düzenleme bu amaca yönelikti.

Hiç kimsenin, mülkün ve tebaanın üzerinde, Padişah tarafından kendine özellikle tanınmış bir yetki olmadan, otorite kurmaya hakkı yoktu. Bu, tebaanın korunmasının temel ilkesi olarak benimsenmiştir. **Bu temel ilkenin eksiksiz uygulanmasının sonucudurki, Osmanlı topraklarına katılan Hıristiyan ülke ve şehirlerin insanların gündelik hayatı hiç değişmemiştir. Din özgürlüğü, can ve mal güvenliği titizlikle korunmuştur. Örf ve adetleri eskisi gibi devam etmiştir.**

Ayrıca **azınlıklar için yasaklanmış hiçbir meslek olmamış** ve İmparatorluk sınırlarına dahil edilmiş bütün Doğu ve Batı şehirleri refahtan paylarını fazlasıyla almışlardır. Kanuni sayesinde İstanbul, Doğunun ve Batının, en büyük ve en hareketli kenti görünümünü kazanmıştır. Mimari eserlere Sinan damgasını vurmuş; minyatür, hat sanatı, resim ve çinicilik de Kanuni döneminde büyük gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu Kanuni Sultan Süleyman ile üç kıtada doruğa ulaşmış, **İmparatorluk altın çağını yaşamıştır.**

Kaniye’yi Türklerden geri almakla görevlendirilen Müstakbel Alman İmparatoru Arşidük Ferdinand kumandasındaki ordu, başta Almanlar olmak üzere İtalyan, İspanyol, Papalık ve diğer gönüllü birliklerden oluşan 100.000 askerden müteşekkildi ve 47 ağır muhâsara topu vardı. Bu kuvvetlere karşı Kaniye beylerbeyisi **Tiryâki Hasan Paşa**, 9.000 askeriyile karşı koyacaktı. Kaniye’de 100 Türk topu vardı... **Tecrübesi, askerlik dehâsi, fevkalâde zekâ ve kurnazlığı, soğukkanlılığı ve cesaretiyle, devrinin en iyi Türk kumandanıydı.**

Hasan Paşa, Kaniye çevresini keşfeden birliği sadece tüfek ateşiyle karşıladı. Büyük düşman birlikleri kaleyi sararken de yalnız tüfek ateşiyle karşılık gördü. Almanlar, Türklerde top veya cephane yok sanarak iyice kaleye yaklaştıkları zaman, 100 topuna aynı anda ateş emri veren Tiryâki Hasan Paşa, Almanlara ilk büyük zâyiati verdirdi.

Tiryâki Hasan Paşa, hiçbir zaman düşmana inisiyatifi kaptırmadı. Birçok defa en beklenmedik anlarda, bilhassa geceleri, hurûc hareketi yaptı. Şaşkına dönen Almanlar, siperler kazıp sığınmaya mecbur oldular.

Devamlı atış sonunda Türklerin barutu tükendi. Fakat Kaniye’de barut yapmasını bilen bir yeniçeri vardı. Tiryâki Paşa, hemen bir barut imalâthanesi kurdurdu ve bol miktarda barut yapılmaya başlandı.

Tiryâki Hasan Paşa üç defa mektup gönderip Sadrazamdan acele yardım istedi. Kaniye’ye geleceğini bildiren Sadrâzam, diğer bir Alman ordusunun İstolni-Belgrad kalesini düşürdüğü için oraya yürümek bahanesiyle Kaniye’ye gelmekten vazgeçtiğini bildirdi. Tiryâki Hasan Paşa bu ikinci mektubu gizli tuttu. Sadrâzam’ın gûya Kaniye’ye gelmek üzere olduğunu bildiren sahte bir mektup yazdırarak askere okudu.

Ham madde tükendiğinden her gün daha az barut imal ediliyordu. Yiyecek iyiden iyiye azalmıştı. Ancak Türk şehidlerinin üzerinde bulduğu sahte mektuplara kanan Ferdinand, Kaniye’nin bahara kadar erzak ve mühimmatı olduğunu sanıyordu. Mektuplardan birinde Tiryâki Hasan Paşa, Sadrâzam’a bahara kadar Kaniye’ye zahmet edip gelmemesini, kâfirin nasıl olsa soğuktan kırılacağını yazmıştı.

Kanije muhasarası başlayalı tam 2 ay ve 8 gün olmuştu. Kanije ovası bembeyaz kar tabakasıyla örtülüydü. Tiryâki Hasan Paşa 300 kişiyi kaleden çıkarttı. Çadırları ve barakaları içine sığınan düşman bu beklenmedik hurûc hareketiyle çok sarsıldı ve zayıat verdi. Tiryâki, toplarını ateşleyerek elindeki en son gülleleri de düşmana fırlattı. Ferdinand, karağâhını Türk top menziline dışına çekti. Ancak 17-18 Kasım 1601 gecesi Tiryâki, 500 gaziye daha kaleden çıkarttı. Mehter takımı da sûrların üzerinde çalmaya başladı. Orduy-ı Hümâyûn'un Belgrad kışlağına doğru çekildiğinden haberi olmayan Ferdinand, Serdâr-ı Ekrem'in yetiştiğini zannederek kaçtı.

Almanlar 80.000 zâyiat verdi. Korkunç büyüklükte 47 muhasara topu, 14.000 tüfek, 60.000 çadır, 14.000 kazma ve kürek, binlerce araba dolusu yiyecek, ilâç, barut ve silâh Türklerin eline geçti. Müstakbel imparatorun otağındaki bir altın ve bir gümüş taht, mücevherler, altınlar, ordu hazinesi Hasan Paşa tarafından teslim alındı.

III. Sultan Mehmed, Tiryâki Hasan Paşa'ya vezir rütbesi, hediyeler ve bir hatt-ı hümâyûn gönderdi: **“Ber-hudâr olasın, sana vezâret verdim; ve senin ile mahsûr olan (asker) kullarım ki... mânen oğullarımdır, yüzleri ak ola... Makbûl-i hümâyûnüm olmuştur. Cümlelerinizi Hakk-ı Taâlâ Hazretlerine ısmarladım (Naîmâ).**

Hasan Paşa, hatt-ı hümâyûnu okurken ağlamaya başladı:

- **Vaâh Âl-i Osman vâh! Vezirlik benim gibi bir ihtiyara mı kaldı!...**

Vazifesini yapmakla iktifa ettiği halde padişahın kendisine 70 yaşında vezirlik vermesini garipsedi ve çok buldu. Tiryâki Hasan Paşa, Kanije zaferinden 10 yıl sonra, Budin (Macaristan) beylerbeyi olarak 80 yaşında öldü.

Köprülü Mehmed Paşa'nın tahsili yoktu, onun için çok yavaş yükseldi, 74 yaşında vezir olabildi. Daima ikinci derecede eyâletlerde kullanıldı ve mühim bir iş yaptığı ne görüldü, ne işitildi. Köprülü, Dîvân-ı Hümâyûn yani bakanlar kurulu üyesi olarak da az konuşur, hemen hiçbir işe karışmaz ve akli bir şeylere ermez, fakat sert bir vezir hüviyetini muhâfaza etti. Ancak bu ihtiyar vezir, Kasım Ağa, Solak-zâde, Evliyâ Çelebi gibi sanat ve ilim adamlarıyla arkadaşça konuşur, husûsî meclislerde onlara devlet idaresi hakkındaki fikirlerini anlatırdı. Kendisi cahil olmakla beraber ilme büyük sevgisi vardı. Cehaletini saklamaz, bundan dolayı yakıp yakılır, oğullarını çok iyi okuttuğundan bahsederdi... Köprülü'nün devleti, düştüğü anarşi uçurumundan kurtarabilmek için ileri sürdüğü fikirler, aşağı yukarı IV. Murad'ın yaptıklarının aynıydı. 8 padişah gören Köprülü'nün en beğendiği hükümdar oydü.

Hadîce Tarhan Vâlide-Sultan, kimi iktidara getirdiyse hayal kırıklığına uğramıştı. Vâlide-Sultan'ın birçok müşaviri vardı. Fakat en itimad ettikleri, Mîmar Kasım Ağa ile hazînedâr Solak-zâde idi. 76 yaşında Tarhan Sultan'ın kedhudâsı tayin edilen Kasım Ağa; zekâsı, bilgisi, tecrübesi, soğukkanlılığı, ağırbaşlılığı, vatanseverliği, yüksek ahlâkiyle az zamanda genç ve tecrübesiz Vâlide-Sultan'ın en has müşaviri derecesine yükseldi. Kasım Ağa, bu yakınlığından şahsî menfaatleri için faydalanmayı aklından bile geçirmediği için, bütün bütün itibar kazandı.

Vezirler, kendi icraatlarını beğenmeyen, Vâlide Sultana kötöleyen, Köprülü Mehmed Paşa adındaki pek silik mazisi olan bir ihtiyarı bıkip usanmadan öne süren Kasım Ağa'yı, vâlide kedhudâlığından azlettirdiler. Ancak Kasım Ağa, bu azilden korkmadı. Vâlide Sultan ile haftada birkaç defa görüşüyor ve üzerindeki nüfuzunu muhâfaza ediyordu.

Vâlide-Sultan'ın iki numaralı has müşaviri ise, bir Enderûn mensubu olan Solak-zâde Mehmed Hemdemî Efendi idi. Bu zat, tarihçi, bestekâr, sâzende, nakkaş ve şairdi. O da Köprülü'nün dostuydu. IV. Mehmed'in hocalarından Mehmed Efendi'nin de Köprülü'yü tuttuğunu gören Tarhan Sultan, Köprülü'yü iktidara getirmeye karar verdi.

Tarhan Sultan, Köprülü'nün sadâreti sevinçle kabul edeceğini sanıyordu. **78 yaşındaki ihtiyar vezir, bu makamı kabul etmek için, şimdiye kadar Türkiye tarihinde hiçbir başbakanın istemeye cesâret edemediği salâhiyetleri istedi.** Köprülü, bu yetkileri almaksızın sadrâzam olmasının hiçbir değer ifade etmediğini ileri sürüyordu. **İstedikleri; yaptıklarına asla müdahale edilmemesi, aleyhindeki şikâyetlere, bu şikâyetler hakkında kendi görüş ve savunması öğrenilmeden asla kulak asılmaması, devlet memuriyetlerinde yapacağı azil ve tâyinlere karışılmaması gibi**

şeylerdi. Tarhan Sultan, hepsini kabul etti... Türkiye tarihinde İkinci Viyana Muhâsarası'na kadar 27 yıl devam eden ve “**Köprülüler Devri**” denen pek parlak bir devir başlamıştı.

Köprülü istiklâl sahibi sadrâzam olup, **devlet gelir ve giderlerine sahip çıktı.** Ocak ve vakıflarda istihkak sahibi olmayanları yoklama ile vazife başına gelmeye dâvet etti. Neticede **dört yüz bin adamın devlet yağmasından haksız yere ulûfe aldığı ortaya çıkınca hepsinin maaşlarını kesti** ve bir çoğunu da katletti. Yedi ayda **gelir ve giderleri denkleştirip** dört yıllık tedahülü kaldırdı. (*Evliya Çelebi*)

Köprülü Mehmed Paşa, 5 yıllık bir sadâretten sonra, imparatorlukta devlet otoritesini ve düzeni yeniden kurmuş olarak 83 yaşında öldü. Köprülü Mehmed Paşa, kendisi okuyamadığı için tahsilsizliğin ne demek olduğunu çok iyi anlayarak oğulları Fâzıl Ahmed ve Fâzıl Mustafa Paşalar ile oğul edindiği büyük damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı çok iyi okutmuştu. Köprülü, ölüm döşeğinde IV. Mehmed'e büyük oğlunu sadrâzam yaparsa rahat edeceğini söylemişti. **Fâzıl Ahmed Paşa 26 yaşında, bütün Türkiye tarihinin en genç başbakanı oldu.**

Kaya Sultanın vefatının yirminci günü, **Melek-Ahmed Paşayı**, saadetlû padişah, Köprülü ile beraber huzuruna çağırıp: “Melek lalam! Başın sağ olsun! Allah'ın hükmü öyle olur! Kaya'nın acısını gidermek için sana Bosna eyâletini parasız ihsan eyledim. Adâlet gösterip, o taraflarda Venedik düşmanlarına göz açtırma. İlini, vilâyetini yağmalayıp nice kalelerini eline geçir ve her hatt-ı şerifime göre hareket et. Serhadleri güzelce muhafaza ve kalelerimi tâmir edip gözet...”

Saadetlû padişâh, “Yürü, Allah yardımcın ve koruyucun ola...” diye hayır duâ edip, Paşa âdeti olduğu üzere “Esselâmü aleyküm padişâhım!” diye çıkıp Köprülü ile atbaşı beraber Köprülü vezirin sarayına geldiler. Orada yemekten sonra Köprülü bizim Paşaya bir hil'at giydirip:

“Mansıbını Allah mübarek eyleye! Ama, senden bir ricam var: İsmail ağa adında tahsildar, yarar iş görmüş bir adamımız var. Aslen Bosnalı'dır. Onu lütfedip, şimdi Bosna'ya müsellim gönder.”

Deyince Melek paşa:

“-Vallahî sultanım, senin rican can, baş üstüne, ama senin himayenle bana müsellim olan, benimle tepeden konuşup, yukarıdan aşağıya muamele edince, ben de kendisini azlederim. Sonra sana gelip çeşitli şikâyetlerde bulunarak, aramıza ayrılık sokar. Ve benim derd ve belâmı çekmiş, iyi huylarını bildiğim gariblerim vardır, bugünkü günü beklerler. Sözün doğrusu odur ki, onlardan birisini müsellim tâyin etsem gerektir... Doğru değil mi?”

Der. Köprülü Mehmed Paşa:

“-Sen onu benim ricam ile müsellim tâyin etmeyi, kabul etmedin, İnşallah onu, senin başına vezir edip kendisine, senin yerine Bosnayı veririm.”

Deyince, Melek-Ahmed Paşa:

“-Allah mübarek eyleye, birader! İstersen benden Bosnayı değil; vezirliği alıp ver!”

Der... Bunun üzerine Köprülü ateş parçası kesilip:

“-Hemen yarın tâyin olunduğun yere git. Kaya öleli, senin aklına hafiflik gelmiş!”

(*Kaya Sultan: Dördüncü Murad Hanın kızı ve Melek Paşa'nın eşi.*) (*Evliya Çelebi*)

1695'te tahta geçtiğinin 3. Günü **II. Mustafa**, Edirne'de meşhur hatt-ı humâyununu yayınladı ki, bu vesika bir çeşit siyâsi program mahiyetinde olduğu için, çok ilgi çekicidir. **Şimdiye kadar hiçbir padişah böyle bir hat yayınlarak program ve fikirlerini açıklamış değildir. 30 yaşındaki hükümdar bu hatt-ı humâyunda, devletin zaafalarını ve seleflerinin hatalarını açıkça gösteriyor,** babasını bile tenkid ediyor, “zevk-u safâ ve rahatı kendimize haram etmişizdir” diyor, örnek hükümdar olarak Kaanûni'yi gösteriyor, onun gibi “gazâ ve cihâda niyet” ettiğinden bahsediyordu.

Genç hükümdar, gönderdiği diğer bir hatt-ı humâyun ile, sadrâzama şöyle diyordu: “**Bizzat sefere gitmem mi, yoksa Edirne'de kalmam mı Devlet için muvafıktır? Allah rızası için meseleye şahsî davalar karıştırmayıp doğrusunu bildir!**” Bu mühim vesika, hükümdarın vezirlerine ne derece itimat beslediğini göstermek bakımından önemlidir. Sadrâzam, padişahın Edirne'de kalmasının

iyi olacağını, sefer-i hümâyunun büyük masrafları icab ettireceğini, hele bozgun olursa, ismi padişah yenilmiş çıkacağını arzetti.

II. Mustafa bunun üzerine iradesini şu hatt-ı hümâyun ile teyid etti: “Bana ağırlık ve hazine lâzım değil. Mahallinde kuru ekmek yerim. Vücudumu din uğruna bezledim. Her nedenli meşak arz olursa, sabr-u tahammül eylerim. Hizmet-i ibâdullaah (halka hizmet) tamama ermeyince seferden dönmem. Elbette kendim giderim!”.

- o Prof. Mümtaz Turhan “**Üniversite Problemi**” kitapçığında eğitim sistemimiz ve ıslahı konusunda özetle aşağıdaki hususlara işaret eder:

“Temelinde ilim bulunmayan içtimaî ve iktisadî kalkınma düşünülemez... Zira ilim bir memleketin süratle kalkınmasını temin etmekle kalmıyor, aynı zamanda müdafaanın en aslî bir temel unsuru haline gelmiş bulunuyor.

Bu kadar büyük ve hayâti ehemmiyetine rağmen **maalesef Türkiye’de hiçbir müessese maarif sistemi gibi ihmâl edilmiş, berbâd ve yıkıcı hâle getirilmiş değildir.**

Bütün tahsili boyunca ezberleme işkencesine tâbi tutulan genç, onu bitap bir şekilde bitirince, artık öğrenmekten de tahsilden de, okumaktan da nefret eder... Bu tarz harekete devam edildiği takdirde **memur olmaktan başka hiçbir işe yaramayan, onu da lâıyık ile yapamayacak olan işsiz büyük bir yarım münevver kitlesi ortaya çıkacaktır.**

... Memlekette kâfi miktarda üstün kaliteli, birinci sınıf ilim adamı bulunmadığı müddetçe ne üniversiteleri ıslah etmek, ne seviyelerini yüksek tutmak, ne de yeni üniversiteler açmak mümkündür... Üniversite münasebetiyle **maarif sisteminde yapılacak ıslahatın** ağırlık noktasını liseleri kurtarmak, onların vaziyetini düzeltmek, hakikî birer terbiye ve tahsil müessesesi hâline getirmek teşkil edecektir... yapılacak ıslahatı bir sıraya tâbi tutmak maksadıyla **işe ilkokuldan başlamak** icab ediyor... önümüzdeki 10 sene zarfında 35 bin mühendise, 300 bin teknisyene ihtiyaç var... **memleketin kalkınmasında birinci derecede rol oynayacak olan teknik ve meslek okullarının sayılarını ve seviyelerini yükseltmek** ve bunları câzib bir hâle getirmek lâzımdır.”

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde sonra Cemal Gürsel, Mümtaz Turhan’ı davet eder ve görüşmede Milli Eğitim Bakanı olarak görev almasını teklif eder. Mümtaz hoca, maarif sisteminde düşündüğü reformları gerçekleştirebilmesi için Bakanlık bütçesinin 5 milyar TL olmasını ister. Gürsel, “oyy dadaş, o kadar tahsisatı vermemiz mümkün değil” deyince, özür dileyerek **bu durumda görevi kabul edemeyeceğini** ifade eder.

Mümtaz Turhan gibi liyakat ve karakter sahibi değerli insanları rahmetle ve takdirle anarken, diğer yandan bakan, milletvekili, genel müdür olabilmek için çabalayan nice insanlar gördük. Bu hususta en bariz örnek herhalde ‘**Güneş Motel Olayı**’dır. Bülent Ecevit, Demirel hükümetini yıkıp iktidara gelebilmek için Adalet Partisi’nden istifa eden 11 milletvekiline, kuracağı hükümete destek karşılığında bakanlık önerdi, 10’u kabul etti. Meteoroloji’den sorumlu devlet bakanı, TSE’den sorumlu devlet bakanı gibi on tane bakanlık ihdas ederek hükümeti kurdu. Bakanlardan birisi ilkokul mezunu ve bir diğeri ilkokul üçüncü sınıftan terk idi. Ayrıca, başka iki bakan da yolsuzluktan mahkum oldu.

- o Oktay Sinanoğlu’nun “**Bye-Bye Türkçe**” kitabından:

İmam-Hatip Liselerinin “kolej”leştirilmesi oyununun ne kılıf uydurularak becerildiğini öğrendim; bu işe âlet olan zât-ı şerif ile telefonda görüştük. **Bakın ne diyor sâbık bakan: “Avusturya’da okulda Türk çocuklarına din dersi verilmesini istedik. Olur dediler; ancak dersleri Almanca vereceksiniz, çünkü Avusturya anayasasına göre eğitim dili, yâni dersler, ancak Almanca olabilir. Dedik bize Almanca bilen İmam-Hatip öğretmeni lâzım. Onun için Beykoz’da bir okulu Anadolu İmam-Hatip (Almanca) Okuluna çevirdik. Sonra da işte 15 kadar dersleri İngilizce olarak verilen İmam-Hatip okulu açtık.”**

Ben de şöyle diyorum: İyi niyetle, hayırlı bir iş yapmış gibi görünüyorsunuz, ancak dediklerinizde mantık açısından iki çelişki var:

1) Bakın Avusturya kendi ülkesinde yabancı öğrencilere bile Almanca'dan başka bir dilde eğitim yapılmasına müsaade etmiyor. Her haysiyetli ülkede de bu böyledir.

2) Almanca bilen, kimi İngilizce, kimi Rusça, kimi Kore'ce bilen, her birinden 5-10 tane imam, hatip, din adamı gerekebilir. Bunlar gidip hatta o ülkelerde Müslümanlığı yaysınlar... Yabancı dilleri öğretmenin yolu yabancı dil dersi, yabancı dil kursu vermektir; bütün dersleri, yâni **eğitimi yabancı dilde yapıp Türk okullarını İngiliz misyoner okullarına benzetmek** değil.

İşin burasında sâbık bakan pek sinirlendi; hiçbir tutarlı lâf bulamadan nerdeyse hakeret etmeğe başladı ve film koşturdu. Sonradan öğrendik ki **bu üstat meğer mühendis imiş, kendisine telefon gelip de eğitim bakanı yapılacağı söylendiğinde çok şaşırılmış, önce şaka ediyorlar sanmış, sonra acele bir ilk okul öğretmeni bulup eğitimin ne olduğu hakkında bilgi istemiş.**

Demek ki bu işler böyle hallediliyor.

- “Hedef Türkiye” kitabından: (Prof. Oktay Sinanoğlu)

Biliyorsunuz Türkiye’de Bakanlar Kurulu sık sık değiştiği için, yeni bakanların resimleri çıkardı 20 sene evvel gazetelerde. Vesikalıkların altında yazardı: “Evlidir, iki çocuk babasıdır, **İngilizce bilir**” diye. Biz de diyoruz ki, “Allah, Allah! Başka ne bilir acaba? Mühendislik bilir mi? İktisat bilir mi? Devlet idâresi bilir mi? Hukuk bilir mi? Bunlardan bahis yok. **Demek ki İngilizce bilmek Bakan olmak için baş mârifet sayılıyor!**

Adam **Türk üniversitesine öğretim üyesi olacak, İngilizce’den imtihana giriyor.** (Mesleğine İngilizce gerekseydi ve İngilizce bilmiyorsa, zaten araştırmalarından, meslekî başarı düzeyinden belli olurdu. İngilizce sınava, şu meş’um **KPDS** falân, herkesin işi gücü, mesleği bırakıp bir iki sene kurslarda sürünmesine ne gerek var?) Bakalım bir **Türkçe’den imtihan et**, aday Türkçe biliyor mu? Sözüm ona “Türk” üniversitesi olan yerde Türkçe bilmeyen Hoca’nın işi ne?

Sadece Tarzan İngilizcesi bilmekle adam olunmaz, ancak, bir Anglo-Sakson sömürgesinde sömürgecinin hizmetkârı olunur.

Sömürgeleşmiş veya resmen olmasa da sömürgeciye daha acıklı duruma getirilmiş ülkelerde, ulusal hedefler, bağımsız gelişmeler olmasın diye sürekli tedbirler alınıp yetenekli, onurlu, ülke çıkarlarına bağlı kişiler devamlı olarak altta veya kenarda bırakılır; **kişiliksiz, onursuz, şahsî çıkar düşkün, yeteneksiz, yaratıcılıktan yoksun, kolayca kullanılabilir kişiler kilit noktalara getirilirler.**

- **Bir Türk 26 yaşında nasıl profesör oldu?**

Oktay Sinanoğlu, 26 yaşından beri profesör. Amerika Yale Üniversitesi “genç dahi”yi keşfedip profesör yapınca bütün dünya ve bu arada Türkiye de onu tanıdı. İki kez Nobel’e aday gösterilen Sinanoğlu 1935 yılında, konsolos olan babasının görev yeri İtalya’nın Bari şehrinde dünyaya geldi.

1953 yılında Ankara’da **TED’in Yenişehir Lisesi’ni birincilikle bitirdi.** TED tarafından Amerika’da burslu olarak kimya mühendisliği için yollandı. 1956’da ABD Kaliforniya Üniversitesi, **Berkeley Kimya Mühendisliği’ni birincilikle bitirdi.** 1957’de ABD’de **M.I.T.’den birincilikle Yüksek Kimya Mühendisi oldu;** Alfred Sloan Ödülü’nü aldı. 1959’da Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley’de **Kuramsal Kimya** doktorasını yaptı; iki ödül kazandı. 1959-1960’da ABD Atom Enerjisi Merkezi’nde araştırmalar yaptı.

1961’de hem **Harvard** hem de Amerika’nın en tanınmış üniversitesi olan **Yale**’de kendisinin yeni kuantum (nicem) kimyası ve fiziği üzerine teorileri hakkında üst düzey dersler verdi. 1962’de **Yale’de, 26 yaşında, Batının 300 yılda en genç profesörü oldu.** 1964’de Yale’de “**Moleküler Biyoloji**” konusunda ikinci kürsüsüne atandı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çıkardığı özel bir kanunla, Oktay Sinanoğlu’na ilk ve tek “**Türkiye Cumhuriyeti Profesörü Unvanı**”nı verdi.

“Hedef Türkiye” eserindeki bir “söyleşi”den:

Biz de çocukken edebiyata meraklıydık, hatta 15-16 yaşına kadar yazardım. Sonra baktım, babam dahil ailede bir sürü yazar-çizer var. Rahmetli annem Rûveyde Sinanoğlu da kalemi çok kuvvetli bir gazeteciydi. Ben onunla nasıl rekabet edebilirim diye düşünmeye başladım. **6 yaşından beri fen, fizik, kimya merakı vardı.** İyisi mi bilimi seçeyim dedim.

Atatürk 1929'da Türk Eğitim Derneği'ni kurdu. Deneyin amacı örnek özel okullar açmak, "Türk harsı içinde yabancı dil öğretmek" olacaktı. Türk Eğitim Derneğinin Ankara'da İlk, Orta, Lise okulu açıldı. Bu okulda, fizik, kimya, matematik gibi bütün dersler, Ankara'nın en kuvvetli öğretmenleri tarafından güzel bir Türkçe ile öğretiliyordu. Ayrıca yabancı dil olarak İngilizce haftada 10 saat ayrı bir ders şeklinde öğretiliyor, kuvvetli yabancı dil öğretme yöntemleri kullanılıyordu.

Ben eğitimimin yarısını tamamen Türkçe dille, Türkiye'de liseyi bitirinceye kadar aldım. Biz 17 yaşında nasıl oralara gittik! O sıralarda Ankara bir nevi işgal edilmiş durumda Amerikan askerleri falan var. Giderken Türk bayrağı önünde "Gideceğim. Allah kısmet ederse orada söz sahibi olacağım. Ondan sonra gelip onlarla daha kuvvetli mücadele edeceğim" diye yemin ettim ve bu yeminimi hiç bozmadım... **Bu eğitimle Amerika'ya gidip üç sene birden atladım.**

Merak ettiğimiz konularda yeni kuramlar (teoriler) çıkardık. **Dünyanın bilim adamlarının "50 senede çözülemez" dedikleri işlerin çözümünü Allah bize nasip etti,** çözdük. Dünyanın her tarafından bizi profesör yapmak istediler. Birçok üniversite beni çağırıp konuşmalar yaptırmaya başladı. Yaşım 24, 25. Yale'de de yardımcı profesör olarak başlamıştım. "Yahu bu adam parladı, bizden kaparlar. Biz bunu profesör yapalım" demişler. Normal işleyişe göre 40 yaşından önce olunamıyor. Her taraftan çullanılınca **bizi kaçırmamak için bütün ara basamakları atlatarak profesör yaptılar.**

Ben bu kuramı 1 yıl önce buldum ve bularak mânevî mükafatımı zaten aldım. **Gecenin üçlerinde bir çözüm çıkıyor ben havalara uçuyorum. Tasavvuf gibi bir şey, âlemlere dahıyorsun neler görüyorsun, neler.** Gece üçte çıkıyorum okuldan, kar yağıyor, hava buz gibi. Yarım saatlik yere koşarak gidiyorum, kafa ne biçim açılıyor. Her şeyi düşünüyorum. Şimşekler çakıyor kafamda. Çünkü, kafa matematiksel olarak çalışmaya başladı mı, her konuda çalışır.

- **Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetname'sinden:**

Yüksek mevkidekiler

Nice meşakketlerle büyütülüp terfi edilmiş kişiler küçük bir kusur işlediklerinde yahut hataya düştüklerinde alenen azarlanmaları haysiyetlerine dokunabilir. Bir yanlışlık yapan kişiye göz yumularak **gizlice çağırılması gerekir ve kendisine, "Şöyle şöyle eyledin ve biz önünü açtığımız kişiye engel olmak, terfi ettiğimiz rütbesini düşürmesini arzu etmeyiz. Seni bu defalığına mazur gördük.** Bundan böyle yaptıklarında dikkatli olup böylesi küstahlıklar sergileyip hatalara düşme." diye ikaz edilir. Buna mugayyir davranışlarına devam ederse gözümüzden düşer. Artık bizden değil bizzat kendi yaptıklarının cezasını çeker.

Görev verilmesi

Her devirde feraset sahibi padişahlar ve müteyakkız vezirler işlerinin istikrarlı ve uyum içinde olması için **iki resmi görevi aynı kişiye; aynı işi de iki ayrı kişiye teklif etmemişlerdir.**

Öte yandan işinin ehli, gayretkeş, liyakatli, takdire şayan, tecrübeli nice kişi atıl bırakılarak bir köşeye atılmıştır. Ne idiği belirsiz, usul erkân bilmez, kör cahiller nice vazifeyi uhdesine alıp da işinin erbabı, soylu soplulu, eline beline diline sahip, özellikle devlete makbul hizmetleri geçmiş, yararlıklar göstermiş dirayetli kimselerin bir kenarda işsiz güçsüz durması akla ziyandır.

Hükümdar hanımları

Dizgini ellerine geçiren padişah kadınları erkeklerin her zaman dışarıda bizzat gözleriyle gördükleri gibi hadiselerle tanık olmayacakları için kötü maksatlı kişilerden duydukları gibi yahut hacibe ve hadımın söylediklerini göz önüne alarak emirlerde bulunurlar.

Böylece verdikleri emirler çoğunlukla hakikate ters düşünce kargaşa zuhur eder ve padişahın da itibarı zedelenip halk sıkıntıya düşer, memleket ve din işlerinde aksamalar meydana gelir, halkın ve reayanın malı zayı olur, devlet erkânının dirlik ve düzeni bozulur.

Tarihin bütün evirlerinde hükümdarın karısı hükümdara egemen olduğunda rezalet, şer, fitne ve fesattan başka bir şey ele geçmemiştir.

- **Dunning-Kruger Etkisi** adıyla literatüre geçen teorinin özeti şu:

"**Cehalet, gerçek bilginin aksine, bireyin kendine olan güvenini artırır.**" Buna öz güven zehirlenmesi de denebilir. **Cahil cüreti, kendini bilmezlik** de, hadsizlik de...

Dunning-Kruger Etkisi teorisinde, şu bulgulara ulaşılmış:

“- Niteliksiz insanlar, nitelikleri abartma eğilimindedir.

- Niteliksiz insanlar, gerçekten nitelikli insanların niteliklerini görmekten acizdirler.

- Niteliksiz insanlar, ne ölçüde niteliksiz olduklarını fark edemezler.

- Eğer nitelikleri belli bir eğitim ile artırılırsa, aynı niteliksiz insanlar, niteliksizliklerinin farkına varmaya başlarlar.

Sonuç olarak insanlar, **bir konu hakkında ne kadar az biliyorsa**, o konu hakkındaki az olan bilgisi aslında ne kadar az bilgi sahibi olduğunu fark etmesini engellediği gibi, **sanki konuyla ilgili her şeyi biliyormuşçasına bir öz güven kazandırmaktadır...**”

“**Dunning-Kruger Sendromu**” ise kabaca şöyle:

İşinde çok iyi olduğuna yürekten inanan "yetersiz", kendini ve yaptıklarını övmekten, **her işte öne çıkmaktan ve talip olmaktan en küçük bir rahatsızlık duymayacaktır.**

"İşinde çok iyi olduğuna" yürekten inanan 'yetersiz' kişi, kendini ve yaptıklarını övmekten, her işte öne çıkmaktan, haddi olmayan görevlere ve aslında yapamayacağı işlere talip olmaktan hiçbir rahatsızlık duymaz! Aksine bunu bir "hak" olarak görecektir. "**Uyanıklık**" bilecektir. Ancak bu 'cahillik ve haddini bilmeme' karışımı mesleki açıdan müthiş bir itici güç oluşturur. 'Eksiler' kariyer açısından 'artıya' dönüşür. Sonuçta, her zaman ve her yerde daha hızlı yükselirler.

Bu arada, **gerçekten bilgili ve yetenekli insanlar ise çalışma hayatında "fazla alçakgönüllü" davranarak kendilerine haksızlık edecekler, öne çıkmayacaklar, yüksek görevlere kendiliklerinden talip olmayacaklar**, kıymetlerinin bilinmesini bekleyecekler (ve bilinmeyince için için kırılacaklar ve kendilerini daha da geriye çekecekler) ve muhtemelen üstleri tarafından "**ihtilas eksikliği**" ile suçlanacaklardır. Üstleri de zaten, genelde "aynı yoldan geçmiş" insanlardır. Buna, insan kaynaklarının, iki benzer CV arasından, "kendine güvenen ve iyi sonuç alma olasılığı yüksek" adayı tercih edeceği gerçeğini de eklediğinizde, **sonuç olarak "kifayetsiz muhterisler" her zaman ve her yerde daha hızlı yükselecekler ve daha yukarılara çıkacaklardır.** Etrafınıza bir bakın, uzmanlara hak vereceksiniz.

Kifayetsiz muhterisi nasıl tanırırsınız?

- 1- Gücünü delegasyon bahanesinden alır. Ekibinin orkestra şefi havalarına girer.
- 2- Çok gürültü patırtı eder, **çok şey yapıyormuş havası estirir.**
- 3- Koridorlarda hızlı hızlı, düşünceli edayla yürür.
- 4- "Beşer şaşar" diye düşünür. Ama genellikle şaşan beşer başkası değil, kendisidir.
- 5- Ne olursa olsun, hazırlıklıymış, olacakları önceden biliyormuş gibi davranır.
- 6- **Üstlerine karşı son derece kibardır; altındakilere (özellikle de en çok ihtiyaç duyduklarına) kötü muamele eder.**
- 7- İktidar ilişkileri ve göstergeleri onun için çok önemlidir. Astlarına kimin üst olduğunu hatırlatmayı sever.
- 8- İlk denemede başarılı olamazsa, **başarısızlığının belgelerini yok etmeyi unutmaz.**
- 9- Talimatlarını post-it ile, e-postayla verir böylece astlarıyla yüzleşmekten kaçır.
- 10- **Toplantılarda son sözü mutlaka o söyler, gerekirse başkasının sözünü tekrarlamak pahasına.**

- **Ziya Paşa**'dan "Terkîb-i Bend":

**"Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyadan"**

(Olgun kişileri çekemez noksan olan;
Yarasanın gözü rahatsız olur ışıktan.)

÷

**Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde**
(Yıldız ararken gökte nice turfa müneccim,
Gafletle görmez kuyuyu gözünün önünde.)

- **Zilli Şiir** (*Orhan Veli*)

Biz memurlar,
Saat dokuzda, saat on ikide, saat beşte,
Biz bizyizdir caddelerde,
Böyle yazmış yazımızı Ulu Tanrı;
**Ya paydos zilini bekleriz,
Ya ay başını.**

- **Delikli Şiir** (*Orhan Veli*)

**Cep delik, cepken delik,
Kol delik, mintan delik,
Yen delik, kaftan delik;
Kevgir misin be kardeşlik!**

- **Gelirli Şiir** (*Orhan Veli*)

İstanbul'dan ayva da gelir, nar gelir,
Döndüm baktım bir edalı yâr gelir,
Gelir desen dar gelir;
Gün aşırı alacaklılar gelir.
**Anam anam,
Dayanamam,
Bu iş bana zor gelir.**

- **"Siyah akar Zonguldağın deresi;
Yüzkarası değil, kömür karası;
Böyle kazanılır ekmek parası."**